

BIJDRAGE

JOS MONBALLYU

FRANS VAN CAUWELAERT ALS ADVOCaat IN STRAFPROCESSEN TEGEN VLAAMSE ACTIVISTEN. DEEL 2

4. VAN CAUWELAERT ALS ADVOCaat IN STRAFPROCESSEN TEGEN ACTI- VISTISCHE MILITAIREN IN HET BEZETTE GEBIED

FRANS VAN CAUWELAERT ALS ADVOCaat IN HET STRAFPROCES TEGEN LEON VERHAUWEN

Leo Verhauwen bood zich als 19-jarige¹ op 4 augustus 1914 spontaan aan als vrijwilliger bij het Belgische leger dat hem inzette als ziekenverzorger in het militair ziekenhuis van Antwerpen zonder dat hij daarbij formeel in het Belgische leger werd ingelijfd. Toen het Belgische leger in oktober 1914 uit Antwerpen wegtrok, gaf arts-generaal dr. Steinforth, die de leiding had van dat militair ziekenhuis in Antwerpen, aan Verhauwen formeel het bevel om in Antwerpen te blijven en daar de zieken verder te verzorgen. Nadat de Duitsers Antwerpen hadden ingenomen, ontsloegen zij hem van die taak met medewerking van een Belgische kapitein. Verhauwen keerde terug naar Munte en werkte een tijdje bij zijn vader die er aannemer van openbare werken was. Hij stopte deze activiteit toen hij zich in 1917 inschreef als student aan de universiteit van Gent. Volgens het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier volgde hij weinig colleges, maar organiseerde hij in Gent en omgeving allerlei activistische bijeenkomsten en meetings. Op enkele van die meetings zou hij ook gesproken hebben en toen onder meer verklaard hebben dat de Belgische regeringen nooit iets hadden gedaan voor de Vlamingen, dat de Vlamingen ten onrechte veel minder rechten hadden dan de Walen, dat het de plicht was van de Vlamingen om van de afwezigheid van de Belgische regering te profiteren om meer rechten te verkrijgen en dat de Vlaamse soldaten aan het

— 72 Geboren in Munte op 23 juli 1895.

front door de Franstalige officieren werden gekleineerd en vervolgd. In Gent zou hij ook bevriend zijn geraakt met enkele agenten van de Duitse geheime politie, en meer specifiek met dr. Fellingner van de Zivilverwaltung. Enkele dagen voor de Wapenstilstand van 11 november 1918 bezorgden die Duitsers hem een pas om van Gent naar Brussel te reizen en vandaaruit naar Nederland te trekken. Door dat alles maakte hij zich volgens het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier schuldig aan een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. en moest hij gestraft worden met een opsluiting van vijf jaar.

De Militaire Veiligheidsdienst nam Leo Verhauwen gevangen op 30 maart 1919 en maakte hem over aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier. Tijdens zijn ondervragingen ontkende Verhauwen de meeste feiten die hem ten laste werden gelegd. De Gentse advocaat De Cnijf verdedigde Verhauwen voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier en legde daarbij de nadruk op het feit dat de krijgsraad niet bevoegd was om te oordelen over Verhauwen omdat hij op het ogenblik van de feiten geen militair meer was. De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier verwierp deze exceptie op grond van artikel 19 van de wet van 15 juni 1899 dat bepaalde dat in oorlogstijd alle personen die onder welke titel ook aan het leger gehecht waren, onder de strafrechtelijke jurisdictie van het militair gerecht vielen. De krijgsraad oordeelde daarnaast dat de feiten waarvan Verhauwen beticht werd, bewezen waren en strafte hem hiervoor met een dwangarbeid van tien jaar, een ontzetting uit alle titels, ambten en openbare bedieningen die hij bekleedde en een levenslang verlies van een aantal burgerlijke en politieke rechten.

Verhauwen tekende tegen dat vonnis hoger beroep aan en vroeg aan Van Cauwelaert om hem samen met De Cnijf te verdedigen voor het krijgshof. Van Cauwelaert aanvaardde die opdracht en deelde dit mee aan De Cnijf. Die trok zich echter uit de zaak terug, waardoor Van Cauwelaert de enige verdediger van Verhauwen werd. Nadat hij de zaak ingestudeerd had, vroeg Van Cauwelaert op 27 augustus 1919 aan de auditeur-generaal om een bijkomende getuige te verhoren. De auditeur-generaal stond dat onmiddellijk toe. De dag nadien schreef Van Cauwelaert een brief aan de voorzitter van het krijgshof om de zaak tegen Verhauwen niet voor oktober 1919 te behandelen. Hij verbleef immers voordien in Rome.

De zaak-Verhauwen kwam hierdoor pas op 28 januari 1920 voor het krijgshof. Van zodra zij was opgeroepen, legde Van Cauwelaert een conclusie neer waarin hij, zoals De Cnijf in eerste aanleg, betoogde dat de krijgsraad onbevoegd was om te oordelen over Verhauwen omdat die geen militair meer was op het ogenblik van de ten laste gelegde feiten en artikel 19 van de wet van 15 juni 1899 alleen mocht worden toegepast op personen die nog effectief gehecht waren aan het Belgische leger op het ogenblik dat zij de feiten pleegden. Ten gronde betwistte

Van Cauwelaert dat de feiten waarvan Verhauwen beticht werd, onder het toepassingsgebied van artikel 118*bis* Sw. vielen.

In een arrest van 28 januari 1920 verwierp het krijghof de bevoegdheidsexceptie omdat de rechtsband die tussen Verhauwen en het Belgische leger in 1914 was ontstaan, gedurende gans de oorlogstijd bleef voortbestaan. Vervolgens waren volgens het krijghof ook alle feiten die Verhauwen ten laste werden gelegd, beezen, maar vanwege zijn jeugdige leeftijd en zijn vroeger voorbeeldige gedrag verminderde het krijghof zijn straf tot een opsluiting van vijf jaar en een verlies van zijn burgerlijke en politieke rechten gedurende twintig jaar. In naam van Verhauwen tekende Van Cauwelaert nog op grond van de voorgaande bevoegdheidsexceptie cassatieberoep aan tegen het arrest van 28 januari 1920, maar het Hof van Cassatie verwierp dat beroep op 11 mei 1920. Van Cauwelaert zette zich daarna nog hard in om voor Verhauwen zowel een koninklijke begenadiging als een voorwaardelijke vrijlating te verkrijgen. Hij had echter alleen met dat laatste succes. Een ministeriële beslissing (nr. 16.674) van 29 januari 1921 liet Verhauwen voorwaardelijk vrij op 31 januari 1921.²

VAN CAUWELAERT IN HET STRAFPROCES TEGEN GOMMAER HENDRICKX

De dag dat Van Cauwelaert pleitte voor het krijghof in het proces tegen Verhauwen, pleitte hij voor datzelfde hof ook in het strafproces tegen Gommaer Hendrickx uit Lier, soldaat in de eerste compagnie van het 4de bataljon van de Genie.³ De Duitsers namen laatstgenoemde in de laatste dagen van augustus 1914 nabij Namen gevangen en sloten hem als krijgsgevangene op eerst in Münster en vervolgens in Soltau en Göttingen. Terwijl hij nog in Göttingen verbleef, verschenen er onder zijn naam op 2 juni en 14 juli 1918 twee artikelen in het Lierse activistische weekblad *Onze Strijd* waarin de Belgische regering in Le Havre scherp werd aangevallen en de Vlaamse frontsoldaten werd aangeraden om zo vlug mogelijk de strijd te staken.

Einde augustus 1918 lieten de Duitsers Hendrickx naar huis terugkeren en op 26 september 1918 schreef hij op briefpapier van het Vlaamsch Propagandakomitee van Lier een verzoekschrift aan het college van burgemeester en schepenen van die stad om de stadschouburg van Lier te kunnen gebruiken voor een meeting

——— 2 Alle gegevens over dit strafproces en de tussenkomsten van Van Cauwelaert in dat proces zijn te vinden in Brussel, ARA 2, Depot J. Cuvelier, krijgsraden en krijgsauditeurs te velde. 1914-1919, 1167*quater*, notitie 3963; Ibidem, 1273, 131 (vonnis van 14 juni 1919); Ibidem, krijghof, Arresten, 120, 47 (arrest van 28 januari 1920); Ibidem, krijghof, Dossiers 1915-1954, doos 166, dossier; Antwerpen, Letterenhuis, Archief Van Cauwelaert, 33; J. Monballyu, Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 2, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 70, 2011, nr. 1, pp. 34-36.

3 Geboren in Lier op 30 september 1889 en voor de oorlog bediende bij de Belgische spoorwegen,

van de Vlaamsche Frontpartij. Op die meeting zouden de overlopers Karel De Schaepdrijver⁴ en Carlos Van Sante⁵ het woord voeren. Door omstandigheden ging die meeting uiteindelijk niet door.

Op grond van deze feiten schrapte de Antwerpse betaalmeester van de Belgische Spoorwegen Hendrickx op 27 november 1918 van zijn loonlijst en deelde die beslissing nog diezelfde dag mee aan een controleur van de Spoorwegen in Antwerpen. Die controleur stelde een administratief onderzoek in en vond bij de Spoorwegen twee bedienden en één arbeider die verklaarden dat Hendrickx hen na zijn terugkeer uit Duitsland persoonlijk gezegd had dat hij de brievenbesteller was in Göttingen, dat hij gesproken had op een activistische meeting in Brugge, dat hij in Gent voor de Duitsers gewerkt had, dat de Vlamingen de enigen waren die aan het IJzerfront moesten vechten terwijl de Walen daar rustig aan de kant konden blijven staan, dat de oorlog nog minstens vier jaar zou duren, dat hij alleen maar opnieuw in dienst zou treden wanneer er een Vlaamse regering was, dat er geen Belgische koning meer was en dat hij vice-voorzitter was van de plaatselijke activistenkring. De Antwerpse controleur maakte zijn verslag over aan het Centraal bestuur van de Belgische Spoorwegen in Brussel dat de schrapping op de loonlijst van de Spoorwegen van Hendrickx meteen bekrachtigde en zijn dossier overmaakte aan de procureur des Konings van Brussel. Die procureur bezorgde dit dossier aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier in Brussel dat Hendrickx, die intussen al opnieuw was ingelijfd in het Belgische leger, in Duitsland liet aanhouden en liet opsluiten in de gevangenis van Sint-Gillis.

Een gerechtelijke commissie van de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier ondervroeg Hendrickx meerdere keren, maar deze ontkende alle hem ten laste gelegde feiten. Omdat hij echter nattigheid voelde, schreef hij een brief aan Van Cauwelaert met het verzoek om hem als advocaat bij te staan. Van Cauwelaert aanvaardde die opdracht en verscheen op 30 juni 1919 samen met Hendrickx op de zitting van de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier. Daar vorderde substituut-krijgsauditeur Deckers tegen Hendrickx op grond van artikel 118bis Sw. een dwangarbeid van 15 jaar en een ontzetting uit al zijn politieke en een aantal burgerlijke rechten.⁶ Van Cauwelaert verdedigde Hendrickx en verkreeg nog diezelfde dag de vrijspraak door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier. De argumenten die hij toen aanhaalde, kunnen niet meer worden achterhaald omdat hij in deze strafzaak geen geschreven conclusie opmaakte.

Auditeur-generaal Van Zuylen van Nyevelt tekende tegen deze vrijspraak hoger beroep aan en weigerde intussen om Hendrickx voorlopig vrij te laten. Van Cauwelaert protesteerde heftig tegen die weigering en het krijgshof stelde

— 4 M. Ureel & L. Vandeweyer, *Schaepdrijver, Karel, de* (Temse 4 januari 1892 - Waalre 23 oktober 1970), in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (NEVB), Tielt, 1998, p. 2698.

5 L. Buning & L. Vandeweyer, *Sante, Carlos (eigenlijk Karel), van* (Wetteren 13 mei 1896 - Belgisch-Gladbach 9 februari 1947), in: *NEVB* [...], pp. 2693-2694.

6 Voor zijn desertie in Duitsland tussen 29 maart 1919 en 6 april 1919 vorderde de krijgsauditeur een bijkomende straf van 28 dagen gevangenis.

Hendrickx op 8 november 1919, ondanks een tegengestelde conclusie van de auditeur-generaal, voorlopig in vrijheid. De auditeur-generaal gaf zich echter niet gewonnen en zorgde er persoonlijk voor dat Hendrickx nog dienst moest doen in het Klein Kasteeltje in Brussel terwijl alle andere militairen uit zijn lichterding al in mei 1919 waren gedemobiliseerd. Ook tegen die maatregel protesteerde Van Cauwelaert meerdere keren tevergeefs. Het hoger beroep kwam voor het krijgs-hof op 28 januari 1920 en Van Cauwelaert verdedigde er Hendrickx met dezelfde argumenten als diegene die hij gebruikte in eerste aanleg. Ook nu had hij succes, want ook het krijgs-hof sprak Hendrickx die dag vrij bij gebrek aan bewijzen. Intussen was Hendrickx een heel lastige cliënt voor Van Cauwelaert. In totaal schreef Hendrickx hem niet minder dan 34 brieven waarin hij klaagde over zijn opsluiting in de gevangenis en de omstandigheden waarin hij daar moest leven, over de niet-teruggave van zijn kleding en andere bezittingen die hij bij zijn aanhouding in Duitsland had moeten achterlaten, over het niet-uitbetalen van zijn soldij tijdens zijn voorlopige hechtenis, over zijn niet-re-integratie bij de Belgische Spoorwegen na zijn vrijspraak en over het veel te hoge honorarium dat Van Cauwelaert hem had aangerekend. Ten einde raad bestempelde Van Cauwelaert hem als een heel ondankbare persoon die niet goed beseftte wat hij allemaal voor hem had gedaan en stelde hem voor om hem niet meer te verdedigen. Hendrickx verontschuldigde zich en betaalde Van Cauwelaert het gevraagde honorarium in schijven van 750 frank.⁷

5. VAN CAUWELAERT ALS ADVOCaat IN EEN STRAFPROCES TEGEN EEN ACTIVISTISCHE MILITAIR NA DE WAPENSTILSTAND

Van Cauwelaert verdedigde op 27 juli 1919 voor het krijgs-hof niet alleen Paul Davidts, Joris Ghysaert en Karel Cools, maar ook de 21-jarige Christiaan Schiepers, soldaat in de 8ste compagnie van het 2de linieregiment (1ste legerdivisie).⁸ Van Cauwelaert deed dat pas nadat de krijgsraad van de 1ste legerdivisie Schiepers op 11 januari 1919 had veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee maanden wegens het uitdelen van een vlugschrift van de Vlaamse Frontpartij⁹ in Gent en een

— 7 Alle gegevens over dat strafproces en de tussenkomsten daarin van Frans Van Cauwelaert zijn te vinden in Brussel, ARA 2, Depot J. Cuvelier, krijgsraden en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1168, notitie 1622 en 1269, 142 vonnis van 30 juni 1919); Ibidem, krijgs-hof, Arresten 1849-1940, 119, 764 (arrest van 8 november 1919) en 120, 48 (arrest van 28 januari 1920); Ibidem, krijgs-hof, Dossiers 1915-1954, doos 166, dossier 48/1920; Antwerpen, Letterenhuis, Archief Frans Van Cauwelaert, 127; J. Monballyu, Het uur van de vergelding [...], pp. 29-31.

8 Geboren in Vroenhoven op 14 december 1897 volgens zijn eigen verklaringen en op 22 november 1897 volgens zijn immatriculatie.

9 Dat vlugschrift pleitte voor de vernederlanding van de universiteit van Gent, de vlaamsing van het bestuur in Vlaanderen en de splitsing van het Belgische leger in Vlaamse

tweede gevangenisstraf van twee jaar wegens het plegen van geweld op de onderluitenant die hem voor dat uitdelen had aangehouden. Op aangeven van het krijgsauditoraat van de 1ste legerdivisie steunde de krijgsraad zijn veroordeling wegens het uitdelen van het vlugschrift niet meer op artikel 8 van de besluitwet van 11 oktober 1916, maar op artikel 299 Sw. dat het wetens meehelpen tot het uitgeven of verspreiden van een drukwerk zonder dat daarin de ware naam en woonplaats van de schrijver of van de drukker was vermeld, bestrafte. Zijn veroordeling wegens het gebruik van geweld op een overste in oorlogstijd steunde dit krijgsauditoraat op artikel 38 Mil. Sw. Advocaat Wayteck, die toen brigadier was van het transport van de 1ste legerdivisie, verdedigde Schiepers en tekende hoger beroep aan tegen het vonnis van 11 januari 1919. Voor dat laatste steunde hij op het feit dat zowel de gerechtelijke commissie die Schiepers had ondervraagd, als de krijgsraad onrechtmatig was samengesteld.¹⁰

Na zijn veroordeling bracht Schiepers zijn ouders, die in Vroenhoven (Limburg) woonden, hiervan onmiddellijk op de hoogte. Zij consulteerden de plaatselijke dorpsonderwijzer (Dupas) die een brief schreef aan Van Cauwelaert en er bij hem op aandrong om Schiepers te verdedigen voor het krijgshof. In zijn brief wees hij Van Cauwelaert erop dat Schiepers in 1915 als 17-jarige vrijwillig dienst had genomen in het Belgische leger, dat hij daarvoor de gevaren van de elektrische draad tussen België en Nederland had getrotseerd en dat hij in de loopgraven aan de IJzer een onberispelijke staat van dienst had. Tijdens de oorlog had Schiepers' vader bovendien meerdere diensten bewezen aan de Belgische spionage. Van Cauwelaert aanvaardde die opdracht en deelde dit meteen mee aan de voorzitter van het krijgshof. Bij diezelfde voorzitter drong Van Cauwelaert erin de daaropvolgende maanden meerdere keren op aan om de zaak zo vlug mogelijk te behandelen.

De zaak kwam aldus voor het krijgshof op 27 juli 1919. Tijdens zijn verdediging betoogde Van Cauwelaert dat het uitdelen van het vlugschrift helemaal niet beantwoordde aan de feiten zoals die waren omschreven in artikel 299 Sw. Daarnaast legde hij er erg sterk de nadruk op dat het helemaal niet bewezen was dat Schiepers bij zijn aanhouding geweld gebruikt had en hij zeker op dat punt moest vrijgesproken worden. Tot zijn grote verbazing achtte het krijgshof beide feiten wel bewezen en bekrachtigde het meteen de straffen die in eerste aanleg waren uitgesproken. Er restte Van Cauwelaert niets anders meer dan minister van Justitie Émile Vandervelde te vragen om Schiepers zo vlug mogelijk voorwaardelijk vrij te laten. Of hij hierin geslaagd is, kan uit de bewaarde archiefstukken niet achterhaald worden.¹¹

---

en Waalse regimenten. Het begon met de woorden "*Vlamingen! De Vlaamsche IJzersoldaten, die geleden en gestreden hebben voor hun Vaderland, eischen ...*". In het strafdossier tegen Schiepers steken enkele exemplaren van dit vlugschrift.

10 Inbreuken op de artikelen artikel 36 en 65 Mil. Sv.

11 Alle gegevens over dat strafproces en de tussenkomsten van Frans Van Cauwelaert in dat proces zijn te vinden in Brussel, ARA 2, Depot J. Cuvelier, krijgsauditeurs en krijgsraden

6. VAN CAUWELAERT ALS ADVOCaat IN STRAFPROCESSEN TEGEN BURGER-ACTIVISTEN IN HET BEZETTE GEBIED

VAN CAUWELAERT IN HET STRAFPROCES TEGEN JOZEF DE BELIE

Van Cauwelaert verdedigde na de oorlog niet alleen militairen, maar ook burgers die zich tijdens de bezetting activistisch hadden gedragen. De 47-jarige Jozef De Belie, arts in Sint-Niklaas¹², was hierbij de eerste. Tijdens de oorlog was hij de spilfiguur van het activisme in het Land van Waas en stond hij aan het hoofd van het Waasche Propagandabureau dat bij de lokale bevolking duizenden activistische vlugschriften uitdeelde en er meetings inrichtte die De Belie vaak voorzat. Op één van die meetings spraken de overlopers Karel De Schaepdrijver en Jules Carpentier en stelde De Belie hen voor als de vertegenwoordigers van de Vlaamse Frontpartij achter de IJzer. Op een andere meeting legde De Belie een motie van vertrouwen in de Raad van Vlaanderen voor die door alle aanwezigen werd goedgekeurd en aan de Raad werd toegezonden. Tijdens zijn gesprekken met zijn stadsgenoten stak De Belie nooit zijn bewondering voor de Duitse cultuur onder stoelen of banken en bejubelde hij nu en dan de Duitse overwinningen. Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier liet De Belie op 13 januari 1919 aanhouden¹³ en vorderde voor hem op 10 april 1919 een dwangarbeid van tien jaar wegens inbreuk op de artikelen 104-105, 115, lid 5 en 118bis Sw. De Antwerpse advocaat Emiel Schiltz¹⁴ verdedigde aanvankelijk De Belie voor de krijgsraad van

> Cover van *Pallietter*, 11 mei 1924 met tekening van Jozef De Belie. [ADV, D612]

---

te velde 1914-1919, 4, notitie 4378; *Ibidem*, 10, nr. 1691; *Ibidem*, 20 (vonnis krijgsraad 1ste legerdivisie van 11 januari 1919); *Ibidem*, krijgshof, Arresten 1849-1940, 117, arrest 448; *Ibidem*, krijgshof, Dossiers 191 1915-1954, doos 147, dossier 448/1919 (strafdossier Schiepers in eerste aanleg en in hoger beroep); Antwerpen, Letterenhuis, Archief Frans Van Cauwelaert, 20; J. Monballyu, *De jacht op de flaminganten. De strafrechtelijke repressie van de Vlaamsgezinde militairen aan het IJzerfront*, Brugge, 2010, pp. 135-136.

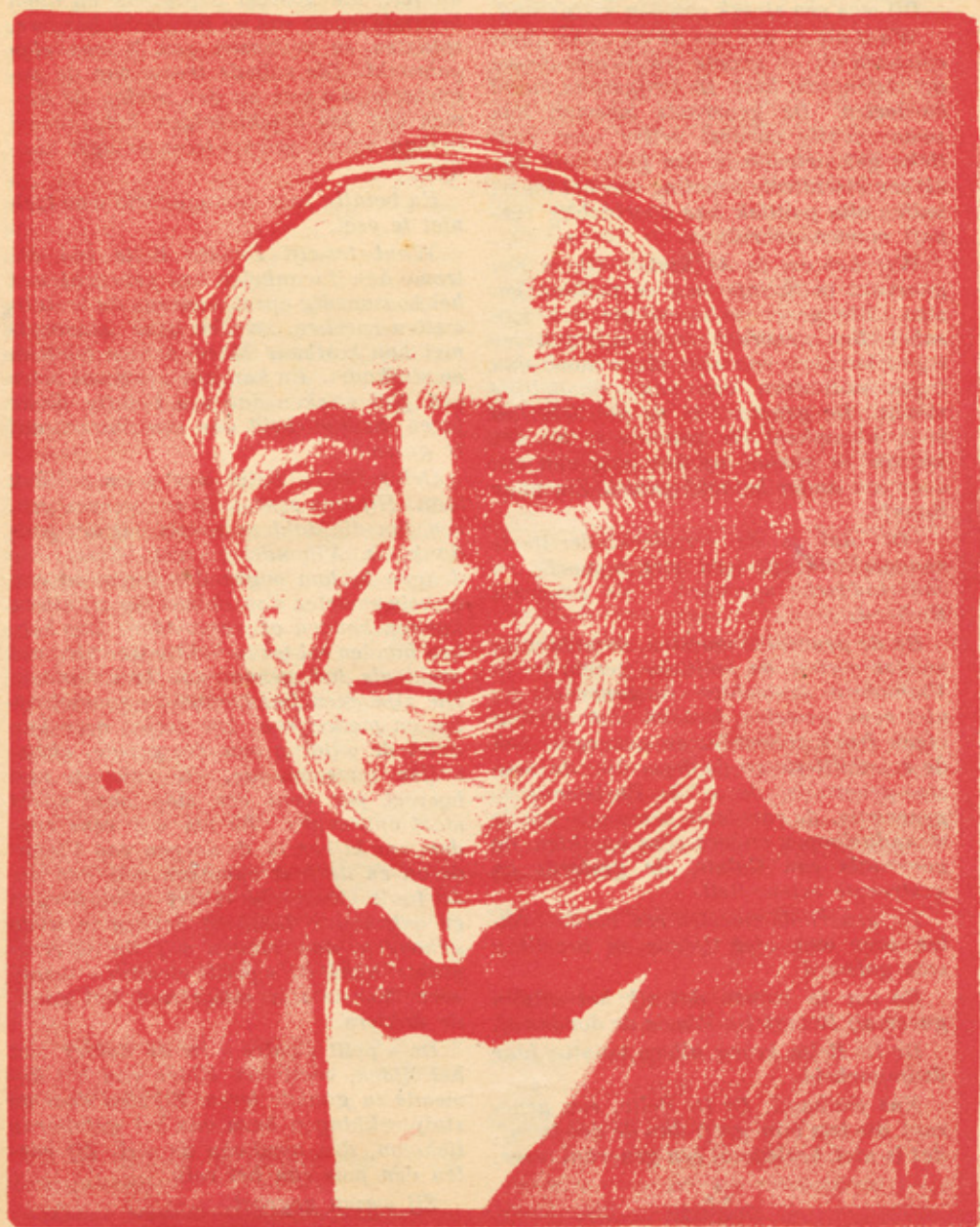
12 Geboren op 15 juli 1872 in Sint-Niklaas en schoonbroer van de Antwerpse activist Adelfons Henderickx omdat hij getrouwd was met Augusta De Vos, zuster van Marguerite De Vos die gehuwd was met Adelfons Henderickx: R. De Schrijver, *Belie, Jozef de (sr)* (Sint-Niklaas 15 juli 1872 - Sint-Niklaas 24 januari 1941), in: NEVB [...], pp. 453-454 en D. Luyckx, Adelfons Henderickx en het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog, deel 1: in 1914, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 53, 1994, nr. 1, pp. 21-33 en D. Luyckx, Adelfons Henderickx en het activisme in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog, deel 2: in 1915, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 55, 1996, nr. 2, pp. 91-109.

13 De Belie was intussen al op klacht van de vrederechter van Sint-Niklaas administratief geïnterneerd in het Gezellenhaus in de Pletinckxstraat in Brussel.

14 H. Landuyt, *Schiltz, Emiel J.* (Antwerpen 27 februari 1865 - Antwerpen 4 november 1929), in: NEVB [...], pp. 2707-2708.

Pallieter

DR DE BELIE

het Groot Hoofdkwartier, maar gaf er de brui aan toen die krijgsraad weigerde om een, door hem ingediende, exceptie van onbevoegdheid te behandelen vooraleer hij uitspraak deed over de grond van de zaak. De Belie weigerde om een andere advocaat aan te stellen en de krijgsraad stelde daarom maar ambtshalve een advocaat aan als zijn verdediger. Omdat hij, zoals hijzelf verklaarde, het strafdossier nauwelijks had kunnen inkijken, pleitte die maar heel kort voor de krijgsraad. Nog diezelfde dag sprak de krijgsraad De Belie vrij van een inbreuk op de artikelen 104 en 115, lid 5 Sw., maar achtte hem wel schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis Sw. en veroordeelde hem hiervoor tot een dwangarbeid van twintig jaar. Dit was tien jaar meer dan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier had gevorderd!

De Belie tekende tegen dat vonnis hoger beroep aan en liet zich nu voor het krijgshof verdedigen door Van Cauwelaert en Hendrik Lebon. Beiden hadden daarbij relatief succes, want het krijgshof verminderde op 13 januari 1920 de straf die De Belie in eerste aanleg was opgelegd, tot een dwangarbeid van vijftien jaar. Van Cauwelaert vroeg nadien bij de koning nog genade voor hem op grond van het feit dat De Belie tijdens de oorlog geregeld Belgische soldaten voor de Duitsers had verborgen en nu en dan Belgische spionnen hulp had verleend.¹⁵ Een Koninklijk besluit (nr. 3117) van 18 april 1920 verminderde zijn straf tot een gevangenisstraf van vijf jaar en een ministerieel besluit (nr. 16.396) van 29 januari 1921 liet De Belie vrij op voorwaarde dat hij niet meer aan politiek deed. Voor beide gunsten kwam Van Cauwelaert herhaaldelijk tussen bij minister van Justitie Émile Vandervelde.¹⁶

VAN CAUWELAERT IN HET STRAFPROCES TEGEN BERNARD SWERTS

Behalve De Belie verdedigde Van Cauwelaert ook de Merksemse schoenmaker Bernard Swerts voor de rechtbank.¹⁷ Het krijgsauditoraat van Antwerpen-Limburg en later het parket van Antwerpen betichtte hem vanaf 14 maart 1919 ervan dat hij tussen 1916 en 1918 tientallen activistische voordrachten had gegeven in opdracht van het Vlaamsch Propagandabureau in Antwerpen.¹⁸

— 15 Antwerpen, Letterenhuis, Archief Van Cauwelaert, 21: Brief Van Cauwelaert aan Émile Vandervelde op 24 december 1920.

16 Alle gegevens over dat strafproces en de tussenkomsten van Frans Van Cauwelaert in dat proces zijn te vinden in Brussel, ARA 2, Depot J. Cuvelier, krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1169, notitie 2396; *Ibidem*, 1269, nr. 67 (vonnis van 10 april 1919); *Ibidem*, krijgshof, Arresten 1849-1940, 120, 12 (arrest van 13 januari 1920); *Ibidem*, krijgshof, Dossiers 1915-1954, doos 163 A, 12; Antwerpen, Letterenhuis, Archief Frans Van Cauwelaert, 21; J. Monballyu, *Het uur van de vergelding [...]*, pp. 9-11.

17 Geboren in Diest op 10 maart 1876 en tijdens de oorlog wonende in Merksem waar hij zeer actief was bij de Groeningewacht.

18 H. Mommaerts & P. Van Hees, *Waternaux, Karel (eigenlijk Albert Ch. F.)* (Schaarbeek 21 november 1887 - Bonheiden 2 februari 1962), in: NEVB [...], p. 3671.

Tijdens zijn verschillende ondervragingen gaf Swerts ruitelijk toe dat hij die voordrachten had gegeven, maar zei hij er onmiddellijk bij dat hij daarin alleen de mistoestanden in Vlaanderen aanklaagde zoals Frans Van Cauwelaert en Alfons Van de Perre¹⁹ dat voor de oorlog deden. Aan zijn toehoorders legde hij uit wat zij moesten verstaan onder bestuurlijke scheiding zonder dat hij over die scheiding zelf een standpunt innam. Hij sprak zich ook nooit uit over de politiek van de Raad van Vlaanderen of over de zelfstandigheid van Vlaanderen. Na een ruzie met Karel Waternaux, die het Antwerpse prppagandabureau leidde, verbrak hij begin 1918 zijn relatie met dat bureau en plande hij zelfs een tegenpartij op te richten die dezelfde beginselen huldigde dan Van Cauwelaert. Op indirecte wijze werd hem toen wel heel duidelijk gemaakt dat hij dat beter niet zou doen en hij had dat dan ook niet gedaan. Hij had zich nooit Duitsgezind getoond en integendeel vaak gezegd dat hij hoopte dat de gellieerden de oorlog zouden winnen. Hij was inderdaad lid geweest van het Vlaams Economisch Secretariaat dat een onderverdeling was van de Vlaamse Arbeidersgemeenschap, maar gaf ook hier al zijn ontslag in het begin van 1918.

Het krijgsauditoraat van Antwerpen-Limburg en het parket van Antwerpen vervolgden Swerts op grond van de artikelen 104, 109-119, 115 en 118*bis* Sw., maar de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg in Antwerpen, aan wie deze strafzaak op 7 november 1919 werd voorgelegd, stelde hem die dag buiten vervolging voor al deze artikelen. Diezelfde raadkamer herkwalficeerde echter wel zijn strafzaak als een inbreuk op artikel 8 van de besluitwet van 11 oktober 1916 en verwees hem hiervoor meteen door naar de correctionele rechtbank van Antwerpen. Swerts kwam aldus terecht bij de 8ste kamer van de correctionele rechtbank van Antwerpen die zijn zaak behandelde op 17 mei 1920. Eerst vanaf die dag maakte Van Cauwelaert zich bekend als zijn advocaat en vroeg meteen om de zaak uit te stellen zodat hij er zich in kon verdiepen. De correctionele rechtbank van Antwerpen stond dit uitstel toe en verdaagde de zaak tot 19 juli 1920.

Op die dag verhoorde de rechtbank eerst vier getuigen ten voordele van Swerts en legde Van Cauwelaert vervolgens een conclusie neer waarin hij betoogde dat artikel 8 van de besluitwet van 11 oktober 1916 niet op Swerts kon worden toegepast omdat dit artikel alleen het verschaffen van inlichtingen aan de vijand over militaire gebeurtenissen tot voorwerp had en niet sloeg op politieke toespraken. Volgens Van Cauwelaert waren de toespraken van Swerts misschien wel laakbaar, maar daarom nog niet strafbaar. Bovendien was het helemaal niet bewezen dat Swerts toespraken had gehouden die de geest van de bevolking bedorven hadden of de vijand voordeel hadden bijgebracht. Om het tegendeel te bewijzen, riep het parket van Antwerpen een aantal artikelen in *Het Vlaamsche Nieuws* in, maar volgens Van Cauwelaert was het algemeen bekend dat die artikelen in die krant heel dikwijls onbetrouwbaar waren, omdat zij de bedoeling hadden om

— 19 G. Provoost & L. Vandeweyer, *Perre, Alfons van de* (Geel, 13 juli 1872 - Wijnegem 4 augustus 1925), in: NEVB [...], pp. 2425-2426.

zoveel mogelijk mensen te compromitteren of het volk te doen geloven dat de activistische politiek succes had. Aangezien het parket van Antwerpen geen andere bewijzen naar voren bracht, moest zijn strafvordering worden afgewezen en Swerts worden vrijgesproken. Heel merkwaardig is dat Van Cauwelaert toen niet inriep dat de strafvordering tegen Swerts eertijds al was uitgedoofd omdat zij onder de toepassing viel van artikel 1 van de wet van 28 augustus 1919²⁰ dat amnestie verleende voor alle misdrijven die tijdens de oorlog waren gepleegd en waarop een geldboete of een gevangenisstraf van ten hoogste één jaar stond. In de *Journal des tribunaux* van februari 1920 had een anonieme auteur nochtans al op die uitdoving gewezen toen hij zich keerde tegen een arrest van het hof van beroep van Brussel van 21 januari 1920 dat een vonnis bekrachtigde van de correctionele rechtbank van Antwerpen dat de Ekerse politiecommissaris Herman Craeybeckx veroordeelde tot een gevangenisstraf van zes maanden op grond van de artikelen 8 en 11 van de besluitwet van 11 oktober 1916.²¹

In zijn eindvonnis van 26 juli 1920 hield de 8ste kamer van de correctionele rechtbank van Antwerpen wel rekening met die amnestiewet en verklaarde daarom dat de strafvordering tegen Bernard Swerts was uitgedoofd zodat hij ook niet meer kon gestraft worden. Het parket van Antwerpen tekende hiertegen geen hoger beroep aan en zo kwam er ook een einde aan de zaak-Swerts.²²

VAN CAUWELAERT IN HET STRAFPROCES TEGEN LODEWIJK DOSFEL

Met de verdediging van Lodewijk Dosfel voor het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen zette Van Cauwelaert de kroon op zijn werk als verdediger van Vlaamse activisten. Door op congressen van de Vlaams-katholieke studenten, van het Davidsfonds en van de Katholieke Vlaamse Landbond te pleiten voor de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen en meer specifiek voor de vernederlandsing van het universitair onderwijs in Gent, had de toen 39-jarige Dosfel²³ al voor de Grote Oorlog bij veel katholieke Vlamingen een groot moreel gezag

---

20 *Verzameling van wetten en koninklijke besluiten*, 1919, p. 1209.

21 De l'amnestie. À propos d'un arrêt, in: *Journal des tribunaux*, 1920, pp. 81-88 en 97-100 (daar fictief de zaak-Crainquebille geheten). Het arrest van het hof van beroep van Brussel van 21 januari 1920 werd op 12 juli 1921 verbroken door het Hof van Cassatie: *Pasicrisie*, 1921, I, pp. 344-348, met noot procureur-generaal.

22 Alle gegevens over deze zaak en de tussenkomsten hierin van Van Cauwelaert zijn te vinden in Beveren-Waas, RA, R 93, 85 (deel 2), notitie 482 en 87, notitie 2029; *Ibidem*, R 526, 284, notitie 13.180 en 289, notitie 22.190; *Ibidem*, R 20, 493 (strafdossier B. Swerts); *Ibidem*, R 21, 502, 4169/5662 (vonnis van 26 juli 1920); Antwerpen, Letterenhuis, Archief Van Cauwelaert, 28.

23 Geboren in Dendermonde op 15 maart 1881 en voor de oorlog eerst advocaat en later juridische raadgever van de Belgische Spoorwegen: S. Maes, *Dosfel, Lodewijk (eigenlijk Carolus Ludovius M. J.)* (Dendermonde 15 maart 1881 - Dendermonde 27 december 1925), in: *NEVB [...]*, pp. 979-981.

^ Tekening van het proces van Lodewijk Dosfel door Pieter De Mets
verschenen in *De Ploeg*, 24 februari 1921. Frans Van Cauwelaert
rechts met uitgestrekte arm. [ADVN, VY900120]

verworven. Tijdens de oorlog ging hij hiermee verder en spoorde de Vlaamse jongeren meerdere keren aan om zich in te schrijven in de vervlaamste universiteit van Gent. Tijdens een toespraak voor de vereniging van katholieke studenten op 15 oktober 1916 in Antwerpen verdedigde hij erg fel de rechtsgeldigheid van de vernederlandsing van die universiteit door de Duitsers.²⁴

De Duitsers waren hem hiervoor dankbaar en benoemden hem in oktober 1916 tot gewoon hoogleraar in het Belgisch Staatsrecht, Burgerlijk recht 1ste en 2de

— 24 L. Dosfel, *De vervlaamsing der Gentsche Hoogeschool beschouwd met het oog op de plichten der Vlamingen jegens Vorst en Land. Voordracht door Prof. Mr L. Dosfel op de Katholieke Studentenvereniging den 15e October 1916 in het Atheneum te Antwerpen gehouden*, ed. J. Vanderdonck, Antwerpen, 1916 en Brussel, 1918.

boek en Romeins recht aan de rechtsfaculteit in Gent, een functie die hij bleef uitoefenen tot de Wapenstilstand. Op 9 maart 1918 benoemden zij hem bovendien tot ondervoorzitter van de Raad van bestuur en op 15 maart 1918 tot plaatsvervangend voorzitter van het college van curatoren van de universiteit. Nog tijdens een toespraak op het studentencongres in Antwerpen op 15 september 1918 verdedigde Dosfel heel vurig de vernederlandsing van de Gentse universiteit en fulmineerde daarbij heftig tegen de besluitwetten van 11 oktober 1916 en 8 april 1917 die zich keerden tegen diegenen die zich tijdens de oorlog inzetten voor meer Vlaamse rechten.²⁵

Veel ophef maakte ook zijn *Katholiek Activistisch Verweerschrift* dat klaar was op 14 november 1917, maar door een optreden van de Duitse censuur pas vanaf februari 1918 in Vlaanderen werd verspreid. Op grond van artikel 43 van het Verdrag van den Haag van 1908 en een arrest van het Hof van Cassatie van 20 mei 1916, betoogde Dosfel in dit verweerschrift dat het gezag van de Belgische overheid in het bezette gebied feitelijk was opgeheven zolang de bezetting duurde en dat de Belgische ambtenaren en burgers daarom gedurende die bezetting gehoorzaamheid verschuldigd waren aan de bezettende macht. In toepassing van diezelfde theorie waren volgens Dosfel ook de besluitwetten van 11 oktober 1916 en 8 april 1917 niet van toepassing op diegenen die tijdens de oorlog in het bezette gebied verbleven en kon er tegen de besluiten van de bezettende macht betreffende de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen geen staatsnoodrecht worden ingeroepen omdat die besluiten geen enkele invloed hadden op de krijgsvorrichtingen. Naar de toekomst toe verdedigde Dosfel er de politieke zelfstandigheid van een eentalig Vlaanderen in een reële Belgische unie met een eentalig Wallonië.²⁶ Volgens het Openbaar Ministerie had dit verweerschrift veel negatieve invloed op de soldaten aan het IJzerfront. Na de lectuur zouden vele Vlaamse soldaten het niet meer hebben zien zitten om verder tegen de Duitsers te vechten. Sommigen zouden zelfs daardoor naar de Duitse vijand zijn overgelopen.

Onder de titel *Willelm van Saeftinghe. 1830-1908. Met Voorwoord en eenige Aanteekeningen. Uitgegeven door dr. Jur. L. Dosfel, hoogleeraar, Gent* publiceerde Dosfel in 1918 ook een brochure waarvan de tekst al in 1908 door Cyriel Verschaeve was geschreven. In dat tractaat werd wezenlijk betoogd dat de Belgische revolutionairen in 1830 een grote vergissing begingen door de Vlamingen en Walen in één gecentraliseerde Staat te doen samenleven. Ook deze brochure had veel succes bij de activisten in het bezette gebied. Tijdens een studentenvergadering in Gent op 7 maart 1918 en een openbare vergadering in Hamme op 9 april 1918 verdedigde

---

²⁵ Die toespraak werd later in drie delen gepubliceerd in het Antwerpse weekblad *De Eendracht* en raakte aldus ruim verspreid: *De Eendracht* van 21 en 28 september en van 5 oktober 1918.

²⁶ L. Dosfel, *Katholiek Activistisch Verweerschrift*, Gent, St-Michiëlsdrukkerij, 1917-1918, 50 pp. Dit verweerschrift werd ook in het Duits vertaald: L. Dosfel (Gent), *Katholische Verteidigungsschrift des Flämischen Aktivismus. Berechtigte Übersetzung von Prof. K Beyerle (München)*, Paderborn, Schöningh, 1918, 81 pp.

Dosfel ten slotte nog eens heel fel de zelfstandigheid van Vlaanderen binnen een reële Belgische unie met Wallonië.²⁷

In de vooravond van 15 november 1918 werd Dosfel al bij hem thuis in Dendermonde aangehouden door de Militaire Veiligheid en nadien opgesloten in een particuliere woning in Gent. Daar vroeg een inspecteur van de Militaire Veiligheidsdienst hem op 16 november 1918 waarom hij een benoeming had aanvaard tot gewoon hoogleraar aan de universiteit van Gent. Dosfel antwoordde dat hij dat deed op een ogenblik dat er nog geen enkele wettelijke bepaling bestond die hem dat verbood en dat hij die betrekking eerst had aangenomen na een grondige studie van artikel 43 van het verdrag van Den Haag van 1908 en van het arrest van het Hof van Cassatie van 20 mei 1916, die beiden erkenden dat de bezetter tijdens de oorlog de bevoegheid had om in het bezette gebied uitvoerende maatregelen te nemen. De vernederlandsing van de universiteit van Gent krenkte volgens hem anderzijds op geen enkele wijze de belangen van het Koninkrijk België en droeg in hoge mate bij tot de bevordering van de belangen van het Vlaamse volk.²⁸ Dosfel voegde er wel aan toe dat hij nooit de bedoeling had om de belangen van de Duitse vijand te dienen en steeds geprobeerd had om de universiteit van Gent zuiver Vlaams te houden en te vrijwaren van elke Duitse inmenging. Hij keurde nooit de internationale oorlogspolitiek van de Duitsers goed, keerde zich in zijn geschriften, uitlatingen en toespraken meerdere keren tegen elk pangermanisme en wees er meerdere keren op dat de Duitsers in België veel kwaad hadden aangericht. Tijdens de oorlog poogde hij steeds de belangen van Vlaanderen te verzoenen met die van België en was zijn kritiek op de Belgische regering altijd heel gematigd. Hij zette nooit aan tot onenigheid tussen Walen en Vlamingen en onthield zich van elke aanval op de koning. Hij sprak ook nooit revolutionaire taal. Ten slotte wenste hij dat zijn strafzaak zou behandeld worden door een Hof van Assisen omdat dit volgens hem de enige strafrechtbank was die volgens de Grondwet en artikel 20 van de wet van 15 juli 1899 bevoegd was voor gewone burgers. Nadat hij nog diezelfde dag in de politiegevangenis in Gent was opgesloten, werd hij de dag nadien, op 17 november 1918, opgesloten in de gevangenis van Brugge. In Brugge ondervroeg substituut-krijgsauditeur Gilson van het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier hem nog eens kort op 18 november 1918 en vaardigde tegen hem vervolgens een aanhoudingsbevel uit op grond van de artikelen 115 en 118bis Sw. Omdat dit aanhoudingsbevel uitging van het militair gerecht en Dosfel dit gerecht niet voor hem bevoegd achtte, weigerde hij dit aanhoudingsbevel te ondertekenen. Op 27 november 1918 gaf substituut-krijgsauditeur Gilson aan Albert Maillet, onderzoeksrechter in Dendermonde, de opdracht om de activiteiten van Dosfel tijdens de oorlog strafrechtelijk te onderzoeken.

— 27 Gent, Sint-Michiels Drukkerij, 1918, 48 pp.

28 Van enige druk omdat zijn zwager door de Duitsers voor spionage was gevangen gezet (S. Maes, *Dosfel Lodewijk [...]*, p. 980) werd er hierbij door Dosfel geen gewag gemaakt en ook Van Cauwelaert deed dat niet in zijn latere verdediging!

Onderzoeksrechter Mailliet, van wie Dosfel zelf schreef dat hij over hem niet de minste reden tot klagen had²⁹, startte zijn onderzoek op 3 december 1918 en verhoorde daarbij in de volgende vijf maanden, ofwel zelf ofwel via een door hem aangeduide andere onderzoeksrechter of politiecommissaris, tientallen getuigen waarvan er meerdere door Dosfel waren aangebracht. Allen vertelden over wat Dosfel tijdens de oorlog gezegd of geschreven had omtrent de bestuurlijke scheiding of de zelfstandigheid van Vlaanderen en welke invloed zijn toespraken en geschriften hadden op andere Vlamingen. Tussendoor werd Dosfel geconfronteerd met sommige van die getuigen en kreeg Theodore Heyse, advocaat bij het Hof van beroep in Gent³⁰, van onderzoeksrechter Mailliet op 4 maart 1919 de opdracht om in *De Vlaamsche Post* en *De Eendracht* alle artikelen te zoeken waarvan Dosfel de auteur was en die verband hielden met de activistische en separatistische beweging. Meteen moest hij ook alle brochures onderzoeken die Dosfel tijdens de oorlog gepubliceerd had en alle vaststellingen doen die nuttig waren voor het gerechtelijk onderzoek. Heyse legde zijn rapport op 28 maart 1919 neer bij onderzoeksrechter Mailliet. Intussen was Dosfel op 27 januari 1919 van de gevangenis van Brugge naar de gevangenis van Vorst overgebracht en op 22 februari 1919 van deze laatste gevangenis naar de gevangenis van Dendermonde.

In uitvoering van de wet van 30 april 1919, die de bevoegdheid voor misdrijven tegen de veiligheid van de Staat die gewone burgers hadden gepleegd, opnieuw overmaakte aan gewone rechtbanken, werd het strafdossier tegen Dosfel op 19 mei 1919 overgemaakt aan het parket van Dendermonde. Dit parket liet onderzoeksrechter Mailliet op 25 mei 1919 Dosfel opnieuw aanhouden en vroeg vervolgens op 28 mei 1919 aan de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg in Dendermonde om die aanhouding te bevestigen. Voor de raadkamer pleitte Van Cauwelaert, die intussen Dosfels advocaat was geworden, tegen die bevestiging en betoogde daarbij vooreerst dat Dosfel nooit het inzicht had om de vijandelijke wapens te bevorderen noch de trouw aan de koning en de Belgische staatsinstellingen aan het wankelen te brengen. Integendeel, Dosfel had volgens Van Cauwelaert steeds openlijk zijn trouw aan de vorst en aan het land tentoon gespreid. Ten tweede betoogde Van Cauwelaert dat het misdrijf dat aan Dosfel ten laste werd gelegd een politiek misdrijf was en een decreet van het Nationaal congres van 19 juli 1831 de voorlopige hechtenis voor een dergelijk misdrijf uitsloot. Van Cauwelaert wees er ten derde op dat de voorlopige hechtenis van Dosfel niet meer verantwoord was voor de noodwendigheden van het onderzoek of voor het verzekeren van de openbare veiligheid, omstandigheden die volgens de wet van 20 april 1874 noodzakelijk waren om een aanhouding te wettigen. Dosfel was immers vrijwillig in het land gebleven toen de besluitwet die de staat van beleg invoerde nog ten volle van kracht was en was nu bereid zich ter beschikking te hou-

— 29 Antwerpen, Letterenhuis, Archief Van Cauwelaert, 22: Dosfel aan Van Cauwelaert 1 april 1919.

30 Auteur van de *Index documentaire* waarin het activisme zeer negatief werd benaderd.

den van het gerecht en daarvoor de nodige borgstelling te verlenen. Ten slotte stipte Van Cauwelaert aan dat de aanhouding van Dosfel toen al iets meer dan zes maand duurde en hierdoor een vermoeden van onschuld opleverde die zijn onmiddellijke invrijheidsstelling verantwoordde. De raadkamer van Dendermonde aanvaardde die argumentatie en stelde Dosfel nog diezelfde dag op vrije voeten. In uitvoering van een beschikking van het parket-generaal van Gent, dat beslist had om alle professoren en lectoren van de universiteit van Gent die niet in de Raad van Vlaanderen zetelden en die geen deel uitmaakten van de door de Duitsers opgerichte Vlaamse administratie, in één groot assisenproces te vervolgen, maakte het parket van Dendermonde vervolgens het strafdossier van Dosfel op 19 januari 1920 over aan het parket van Gent.³¹

Het parket van Gent bracht de zaak-Dosfel, samen met die tegen al die andere bovengenoemde professoren en lectoren van de universiteit van Gent, eerst voor de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg in Gent en vervolgens voor de kamer van inbeschuldigingstelling van het hof van beroep van Gent. Deze kamer verwees al die strafzaken op 21 mei 1920 naar het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, waarna de voorzitter van het Hof de strafzaak tegen Cesar De Bruycker, die al op 30 april 1920 naar datzelfde Hof van Assisen was verwezen, op 10 juni 1920 ambtshalve aan die strafzaken toevoegde³² en vervolgens opdracht gaf om alle betichten te dagvaarden voor de zitting van het Hof van 5 juli 1920. Diezelfde voorzitter liet op 17 juni 1920 meteen ook Dosfel, Julien Mees en Alberic De Jaegere opnieuw aanhouden en opsluiten in de hulpgevangenis van Gent aan de Nieuwe wandeling.

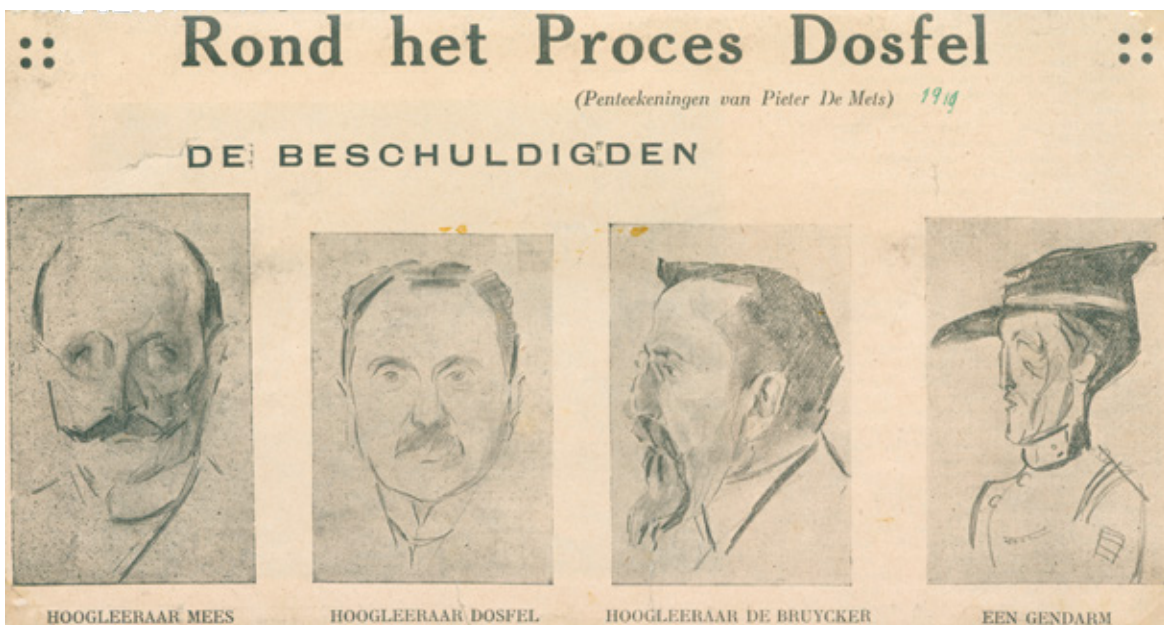
Op de zitting van het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen van 5 juli 1920 verschenen alleen Dosfel, De Bruycker, Mees en De Jaegere. Alle andere universiteitsprofessoren waren weerspanning of konden niet verschijnen wegens ziekte. Op vraag van de advocaten van Dosfel, De Bruycker, Mees en De Jaegere splitste het Hof daarom hun strafzaak af van de strafzaak tegen de andere professoren en lectoren en werd het strafproces van de eerstgenoemden afzonderlijk behandeld.³³ In dat proces traden Van Cauwelaert en Hendrik Borginon op als advocaten van Dosfel, Hendrik Lebon als advocaat van Cesar De Bruycker, Emiel Schiltz als advocaat van Julien Mees en Edmond Ronse als advocaat van Alberic De Jaegere. De akte van beschuldiging die het parket-generaal op 10 juni 1920 neerlegde bij het Hof van Assisen, betichtte Dosfel van een inbreuk op artikel 115 en artikel 118bis Sw. In diezelfde akte van beschuldiging werden de meeste andere universiteitsprofessoren nochtans alleen beticht van een inbreuk op artikel 118bis Sw.³⁴

— 31 Gent, RA, R 117, 10, notitie 4478.

32 Prof. C. De Bruycker en de Vlaamsche Hoogeschool voor het Belgisch Gerecht. 5-17 juli 1920, Gent, 1920, p. 99.

33 Tegen de voortvluchtige professoren werd een arrest gewezen op 30 juli 1919: Gent, RA, R 81, 50, 3312. De stokoude professoren Obrie en Emile Lahousse werden uiteindelijk nooit berecht.

34 Assisenhof der Provincie Oost-Vlaanderen. Zaak Obrie, Lahousse, Mees, Dosfel en Anderen.

^Tekeningen van Pieter De Mets rond het proces Dosfel. [ADV, VPBY 78]

Het was hiermee duidelijk dat het parket-generaal van Gent ook een aantal uitspraken en handelingen van Dosfel wou bestraffen die dateerden van vóór 13 april 1917, zijnde de datum van de publicatie in het *Staatsblad* van de besluitwet van 8 april 1917 die artikel 118bis in het Belgische strafwetboek invoerde en die bepaalde dat die besluitwet onmiddellijk in werking trad bij zijn publicatie.

Van Cauwelaert bereidde de verdediging van Dosfel nauwkeurig met hem voor en betoogde daarbij vooreerst dat artikel 115 Sw. op Dosfel niet van toepassing was omdat hij niet bijgedragen had tot de vooruitgang van het Duitse leger tijdens de oorlog (materieel element van het misdrijf) en niet gehandeld had met het daarvoor vereiste verraderlijke inzicht (moreel element van het misdrijf). Ook artikel 118bis Sw. kon volgens hem niet op Dosfel toegepast worden omdat deze nooit de politiek van de Duitse vijand gediend had, nooit met het vereiste kwaadwillig opzet gehandeld had, nooit meegewerkt had aan de vervorming van de Belgische instellingen en nooit de trouw tegen de Belgische staat en de koning aan het wankelen gebracht had. Integendeel, Dosfel was volgens Van Cauwelaert, zowel

— Akte van beschuldiging, Gent, 1920, p. 6. Alleen Jan Eggen werd ook beticht van een inbreuk op artikel 115 Sw. Men vindt hiervan ook heel grote stukken in *De Standaard* van 27 juni 1920: 'De zaak Dosfel en Cs'. De betichtingen tegen De Bruycker werden opgenomen in een afzonderlijk stuk van 5 bladzijden machineschrift, Prof. C. De Bruycker, p. 99.

voor als tijdens de oorlog, door iedereen gekend als een grote idealist die nooit uit eigen profijt handelde. Hij had ook niets gedaan om het besluit uit te lokken van de Duitse gouverneur om de universiteit van Gent te vernederlandsen. Eénmaal dit besluit genomen was, stond Dosfel voor de heel moeilijke keuze: ofwel meewerken ofwel niet meewerken aan de vernederlandsing van de universiteit. Hij koos voor de eerste mogelijkheid omdat de bezettende macht toen volgens artikel 43 van het verdrag van Den Haag een dergelijke beslissing mocht nemen, omdat die vernederlandsing niet strijdig was met de belangen van de Belgische Staat en omdat het Vlaamse belang er sterk door bevorderd werd. Volgens Van Cauwelaert had Dosfel ook nooit gesolliciteerd voor een betrekking tot hoogleraar aan de Gentse universiteit en sprak of onderhandelde hij hierover ook nooit met Duitsers. Het was hem daarbij trouwens alleen te doen om Vlaanderen en nooit om Duitsland. Door in 1914 zijn huis in Dendermonde, met inbegrip van zijn bibliotheek, volledig plat te branden en door in 1915 zijn schoonbroer wegens spionage op te sluiten, hadden de Duitsers hem bovendien tijdens de oorlog veel kwaad berokkend. Dat Dosfel ook na de besluitwet van 8 april 1917 hoogleraar was gebleven en geen ontslag nam, kon hem ook niet verweten worden. In het verslag voorafgaand aan die besluitwet was er immers alleen sprake over de medewerking aan de – door de Duitsers ingevoerde – bestuurlijke scheiding, niet over de medewerking aan de vernederlandsing van de universiteit van Gent. De vernederlandsing van de universiteit van Gent hield bovendien geen omvorming, maar slechts een wettelijk toegelaten aanpassing in van de organisatie van die universiteit. Aan de bestuurlijke scheiding zoals die door de Duitsers werd ingevoerd, aan de Raad van Vlaanderen en aan het uitroepen van de zelfstandigheid van Vlaanderen op het einde van 1917 en in het begin van 1918, werkte Dosfel anderzijds nooit mee en hij keurde die initiatieven ook nooit goed. Daarnaast pleitte hij alleen in abstracto in woord en geschrift voor een grotere zelfstandigheid van Vlaanderen, maar dan steeds binnen een Belgische context en zonder die Belgische staat te willen vernietigen. Dit pleidooi was dan ook eerder op te vatten als een vorm van vrije meningsuiting dan als het met kwaad opzet dienen van de vijandelijke politiek. Dosfel bracht volgens Van Cauwelaert ook nooit de trouw tegenover de Belgische staat en de koning aan het wankelen. Integendeel, zijn voorstellen waren steeds gebaseerd op Belgisch herstel als soevereine staat en hij keerde zich altijd radicaal tegen elk voorstel van inlijving van België of Vlaanderen bij Duitsland. Zijn kritiek op de Belgische instellingen was nooit heel scherp en beperkte zich tot de vroegere centralisatiepolitiek en taalverdrukking in België, nooit tegen het wezen zelf van de Belgische staat. Ook de koning viel hij nooit aan. Van enige aansporing tot een omwenteling was er bij hem nooit sprake en hij deed nooit anti-Waalse aanvallen en keurde ze zelfs openlijk af. Zijn *Katholiek Activistisch Verweerschrift* werd algemeen gezien als een poging tot vredestiting en zelfs als een poging tot loutering van het activisme.³⁵

— 35 Antwerpen, Letterenhuis, Archief Van Cauwelaert, 22: *De Standaard*, 7 juli 1920, p. 1:

Het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen was echter een andere mening toegedaan. Omdat Dosfel het ambt van hoogleraar aan de universiteit van Gent aanvaard en uitgeoefend had toen die universiteit onder Duits beheer stond, en daarnaast *“in menigvuldige omstandigheden met de pen en het woord het omvormen had goedgekeurd of aangemoedigd van wettelijke instellingen of inrichtingen door de vijand”*, achtte dit Hof hem op 17 juli 1920 wel schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis Sw. en strafte hem hiervoor met een opsluiting van tien jaar, ontzetting uit al zijn titels, openbare ambten en bedieningen die hij tot dan toe bekleedde en een uitsluiting van bepaalde burgerlijke en politieke rechten voor een periode van tien jaar. Samen met De Bruycker, Mees en De Jaegere moest Dosfel bovendien een schadevergoeding van 10 000 frank betalen aan de Belgische staat voor geleden oorlogsschade.³⁶ Hierdoor waren zij de eerste Vlaamse activisten die een dergelijke schadevergoeding kregen opgelegd. Zelfs August Borms, die negen maanden eerder tot de doodstraf werd veroordeeld, moest geen dergelijke schadevergoeding betalen!

Van Cauwelaert tekende voor Dosfel cassatieberoep aan tegen het arrest van 17 juli 1920 en wees daarbij op het feit dat een kwaad opzet niet alleen was vereist voor het eerste deel van artikel 118bis Sw. (het vervormen van de wettelijke instellingen door de vijand), maar ook voor de twee andere delen van dat artikel (het doen wankelen van de burgers in hun trouw aan de koning en het wetens en het dienen van de politiek van de vijand) en vervolgens ook dat een jurylid de Vlaamse taal niet verstond. Het Hof van Cassatie verwierp echter dit cassatieberoep op 12 oktober 1920 en van dan af zette Van Cauwelaert zich zeer in om Dosfel, die aan een ernstige suikerziekte leed, voorlopig vrij te krijgen. Om dat te bereiken, schreef hij meerdere brieven aan minister van Justitie Émile Vandervelde en wees hem daarbij voortdurend op het grote idealisme van Dosfel. Terzelfdertijd vroeg Van Cauwelaert de voorlopige invrijheidstelling van Cesar De Bruycker, Julien Mees, Alberic De Jaeghere en Rosa De Guchtenaere. Vandervelde ging uiteindelijk op zijn vraag in en stelde Dosfel op 19 december 1920 in voorlopige vrijheid.

In samenwerking met volksvertegenwoordiger Edmond Rubbens uit Zele, die hiervoor iets meer dan 36 000 handtekeningen verzamelde, probeerde Van Cauwelaert later nog voor Dosfel genade te verkrijgen bij de koning. Maar Albert I had geen begrip voor het flamingantisch optreden van Dosfel tijdens de oorlog en verwierp zijn genadeverzoek op 11 april 1921.

Terzelfdertijd probeerde Van Cauwelaert ook meerdere keren van de minister van Justitie en de minister van Financiën te verkrijgen dat Dosfel de hem opgelegde schadevergoeding niet moest betalen. Uiteindelijk slaagde hij ook hierin niet.

---

³⁶ ‘De zaak Dosfel en Cs’ en het verdedigingsschrift.

36 Gent, RA, R 81, 50, 3300 en 3304 (17 juli 1920).

Moegestreden overleed Dosfel op 27 december 1925 zonder dat hem ook maar enige strafvermindering was toegekend.³⁷

7. ENKELE NABESCHOUWINGEN BIJ HET VORIGE VERHAAL

Tussen juni 1918 en juli 1921 trad Frans Van Cauwelaert als advocaat op in meerdere strafprocessen waarbij activisten in het frontgebied, in het bezette gebied en in de krijgsgevangenkampen in Duitsland betrokken waren. Hij had daarbij een wisselend succes en valt daarbij niet op door zijn vernieuwende of spitsvondige juridische redeneringen, maar doordat hij met een deel van die processen zijn kiezerspubliek uit de Antwerpse Kempen tevreden kon stellen en met een ander deel van die processen in gans Vlaanderen bekend werd als een grote verdediger van al diegenen die na de oorlog werden opgepakt omdat zij tijdens die oorlog waren verdergegaan met het opeisen van Vlaamse rechten. Als passivist, die tijdens de oorlog maar heel beperkt zijn nek voor de Vlaamse zaak had uitgestoken en die bovendien door te vluchten naar het buitenland veel minder onder de oorlog had geleden dan diegenen die aan het front hadden gestreden, in het bezette gebied de Duitse dictatuur hadden ondergaan of in een Duitse krijgsgevangenkamp ontberingen hadden geleden, leek het hem heel nuttig en heilzaam om via activistische strafprocessen zijn Vlaams blazen wat op te blazen. Bovendien verschafte het hem inkomsten in een tijd waar er anders niet veel te verdienen viel. Met kennis van zaken kwam hij dan ook op 25 januari 1921 tussen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers toen daar een groot amnestiedebat werd gevoerd over de Vlaamse activisten. Om zijn beroepsgeheim daarbij niet te schenden, citeerde hij toen tactvol uit geen enkel van de zaken die hijzelf had behandeld, maar wel uit de zaken waarvan hij de toedracht heel goed kende via een aantal zeer bevriende advocaten zoals Hector Lebon, Hendrik Borginon, Emiel Schiltz en Hendrik Marck. In afwachting van een verdere doorstart van zijn politieke loopbaan, was Van Cauwelaert dus kort na de oorlog ook meer politicus dan rechtsgeleerde.

---

³⁷ Het strafdossier in de zaak Dosfel is verloren gegaan tijdens de brand van het Gentse Justitiepaleis in 1926 (J. Eggen van Terlan, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse beweging gedurende de oorlog*, Brussel, 1931, p. 6), maar gelukkig liet Dosfel door een griffier een kopie maken van een groot aantal belangrijke stukken die bewaard gebleven is in het archief van Frans Van Cauwelaert: Antwerpen, Letterenhuis, Archief Frans Van Cauwelaert, 22. Een verslag over dat proces is ook te vinden in A. De Bruyne, *Lodewijk Dosfel*, Antwerpen, 1984, pp. 274-348.